

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ КУРС ТУРЕЧЧИНИ ЯК ЧИННИК РЕАЛІЗАЦІЇ ЇЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Чубарова Р. Р.

Одним із провідних напрямків зовнішньої політики Турецької Республіки є європейський. Турецька держава, починаючи з XV ст., впливає на події в Європі. У XIX ст. Османська імперія була залучена до “європейського концерту націй”, таким чином ставши суттєвим чинником дипломатичного життя в цій частині світу. У процесі того, як Османська імперія втрачала могутність та підпадала під вплив великих держав, у першу чергу Франції та Великобританії, чиновники та військово-керівництво Порту стали розглядати Європу як модель розвитку власної держави. Це відкрило шлях до країни європейським цінностям державотворення, управління та суспільної поведінки. Модернізація та європеїзація в Туреччині утвердилися в 1923–1924 рр. завдяки реформам Мустафи Кемаля Ататюрка.

Європрагнення Турецької Республіки отримали новий імпульс після Другої світової війни, багато в чому завдяки підтримці з боку США – союзника у протистоянні з СРСР у “холодній війні”. Зі вступом Туреччини до НАТО країну стали розглядати як протизвагу СРСР на південному фланзі західної оборони. Відносини Туреччини з Європейським Союзом мають свою передісторію і певні юридичні підстави. Так, першу заявку на членство в Європейському співтоваристві Турецька Республіка подала 31 липня 1959 р., але переворот 1960 р. став на заваді здійсненню практичних кроків із втілення євроінтеграційної політики Туреччини. У 1961 і 1962 роках уряд Ісмета Іненю подавав заявку вдруге. В результаті переговорів 12 вересня 1963 р. був підписаний Договір про асоціацію між Європейським Економічним Співтовариством і Турецькою Республікою. Стаття 28 Договору передбачала надання Туреччині статусу повноправного члена в ЄЕС. На першому етапі інтеграції, що тривав п’ять років із можливістю подовження, запроваджувалися преференції для експорту продуктів сільського господарства з Туреччини до країн ЄЕС, Туреччина отримувала кредити на розвиток інфраструктури [Турция между Европой и Азией 2001, 343]. Дру-

гий, перехідний, етап розпочався згідно з підписаним 23 листопада 1970 р. Додатковим Протоколом. 1 січня 1973 р. вступила в силу підписана 1971 р. Конвенція про Асоціацію. Тепер Туреччина брала на себе зобов'язання зменшити мито, податки і збори, скасувати кількісні та рівнозначні їм обмеження і прийняти Єдиний Зовнішній Тариф Співтовариства. Натомість країни ЄС зобов'язалися зменшити обмеження на турецький промисловий експорт, а для турецьких сільськогосподарських товарів упродовж 22 років встановлювався режим преференцій. На третьому етапі передбачалося створення митного союзу, прийняття регламенту міграції турецького капіталу та робочої сили до Європи. Не дивлячись на неотримання обіцяної допомоги від Співтовариства, Туреччина виконала свої зобов'язання до 1995 р. Турецька Республіка стала членом митного союзу ЄС у 1996 р., а в 1999 р. на Гельсінкському саміті Туреччина домоглася надання їй статусу країни-кандидата на вступ до ЄС.

Водночас, із завершенням “холодної війни” необхідність стримувати СРСР усіма силами відпала, тому в Європі почали висловлюватися сумніви щодо належності Туреччини до європейського простору, особливо з огляду на те, що лише 5 % території країни знаходяться не в Азії. ЄС обрало пріоритетність східноєвропейського розширення за рахунок країн колишнього соціалістичного табору, тобто знову переважали політичні міркування. Натомість питання приєднання Туреччини до організації тимчасово стало другорядним.

Саміт ЄС в Копенгагені в червні 1993 р. став новим рубежем у відносинах ЄС – Турецька Республіка. Так, останній слід було виконувати критерії, прийняті на саміті. Окрім пункту про розвинуту ринкову економіку, були розроблені політичні критерії. Вони вимагають від країн-кандидатів досягнути сталої демократії, дотримуватись прав людини, поважати принцип верховенства права, захищати права національних меншин [Larrabee, F. Stephen 2003, 50]. З 80-х років ХХ століття відбувається політизація цілей Європейського Союзу. У той самий час для Туреччини головним був економічний зиск від вступу, особливо після ринкової лібералізації на початку 1980-х років, за прем'єр-міністра Тургута Озала. Копенгагенські критерії були механізмом захисту ЄС від небажаного на той момент розширення, а невідповідність правової ситуації в Туреччині стала вагомим аргументом тих, хто

протестує проти вступу цієї країни до організації. Люксембурзький саміт 1997 р. став причиною ще більшого охолодження стосунків між Анкарою і Брюсселем. На ньому Туреччину так і не визнали кандидатом на вступ і замість цього розробили стратегію набуття цього статусу.

У 2000 р. на Ніццькому саміті ЄС пішов на компроміс, щоб покращити відносини з Анкарою. Серед причин пом'якшення курсу можна назвати: тиск США на Брюссель, покращення грецько-турецьких відносин, формування більш виваженої щодо Туреччини позиції німецького уряду. Отже, в Ніцці було прийнято Документ щодо Партнерства зі вступу для Туреччини, який являв собою перелік коротко- і середньострокових завдань для виконання країною-кандидатом та механізм моніторингу. Зазначалося, що дата вступу Анкари до ЄС залежить від належної реалізації Документу.

Найважливішими питаннями серед політичних залишаються: політика щодо національних меншин, роль військових в державному управлінні, кіпрське питання. Що стосується зобов'язань Турецької Республіки у сфері дотримання прав людини, то вона здійснила низку реформ. Зокрема, було обмежено повноваження поліції при затриманні, скасовано перешкоди розслідуванню справ щодо корупції, збільшено кількість цивільних осіб у Раді Національної Безпеки, змінено карний кодекс і антитерористичний закон. Найпомітнішим досягненням стало скасування смертної кари: в серпні 2002 р., за винятком військового часу, а в жовтні 2005 р. – повне скасування.

Європейський Союз продовжує пильно спостерігати за політикою Анкари по відношенню до національних меншин. Ще за Лозаннською угодою 1923 р. такими визнали: грецьку, вірменську і єврейську спільноти. Застереження Анкари до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, стосовно прав нацменшин, і Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, стосовно права на освіту, викликають певне занепокоєння. Також Турецька Республіка не приєдналась до Рамкової конвенції про захист національних меншин та Європейської хартії про мови регіональних і національних меншин, складених під егідою ради Європи. Постійно піднімається питання про перешкоди роботі шкіл для дітей трьох уже згадуваних нацменшин, а також для представників народу рома.

Одним із болючих питань у відносинах Анкара–Брюссель залишається курдська проблема. В Туреччині нараховується 8–12 млн. курдів, здебільшого в Південно-Східній Анатолії, у великих містах, зокрема в Анкарі і Стамбулі. Турецька влада не визнає курдів національною меншиною – це походить іще з часів Ататюрка і становлення Турецької держави на засадах турецької ідентичності. Іншими словами, всі, хто проживав на території Туреччини, могли стати громадянами нової держави за умови відмови від власної національної приналежності. В результаті, існуючі мусульманські меншини піддалися поступовій асиміляції. Курди продовжують стикатися із закриттям шкіл, де викладання ведеться курдською мовою, із вилученням записів з національною музикою. Ситуація у східних і південно-східних провінціях, де більшість населення – курдського походження, залишається тривожною з відновленням активних дій Партією робітничих Курдистану. Хоча надзвичайний стан відмінено, у деяких провінціях все ще діє посилений режим безпеки. Правозахисники побоюються, що служби безпеки можуть діяти неадекватно, внаслідок чого постраждає цивільне населення.

Основні перешкоди на шляху інтеграції Туреччини до Європейського Союзу носять політичний характер, але наявні й економічні причини неможливості вступу на даний момент. Наразі населення країни нараховує 67,8 млн. чол., за цим показником серед країн ЄС Туреччину випереджає лише Німеччина. На середину ХХІ ст. Туреччина може стати найбільш населеною державою в Європі. Але за показником доходу на душу населення Туреччина відстає навіть від Греції і Португалії. Рівень зайнятості працездатного населення становить 47,8 %. У сільському господарстві зайнято 34 % населення [Turkey 2008 Progress Report 2008, 61]. Зберігається непропорційний розвиток провінцій, за якого частина провінцій, особливо східні, залишаються малоіндустріалізованими і відсталими. Туреччина продовжує боротися з високою інфляцією, що в минулому десятилітті досягала 80 %. Ще один недолік – недостатні темпи приватизації та її корумпованість. Усе перераховане свідчить про розрив між економічним станом Туреччини і рівнем економічного розвитку країн-членів Європейського Союзу, що може створити зайвий тягар на структурі фонду і фінансову політику Союзу.

Той факт, що Брюссель не дав чітко зрозуміти Анкарі, як швидко будуть реалізовані її євроінтеграційні прагнення, призвів до

того, що остання досить прохолодно ставиться до розвитку Європейської політики безпеки і оборони. Турецька політична еліта вважає: її усунули від прийняття рішень у межах цієї ініціативи і це ще раз доводить незамінність НАТО і США для ефективної реалізації зовнішньої політики Турецької Республіки. Анкара не раз блокувала спроби ЄС отримати дозвіл на використання фондів НАТО для своїх потреб.

Сфера, в якій внесок Туреччини буде позитивним для ЄС, – енергопостачання. Через її територію проходять важливі транспортні мережі, що поєднують Західну Європу з Каспієм і Перською затокою. Трубопровід Баку-Джейхан – один із них. Співробітництво Туреччини з ЄС в цій галузі дозволить зменшити залежність від газу з Росії. Питання лише в тому, чи варто задля цього приймати Туреччину до Європейського Союзу.

Вісь “Анкара – Вашингтон” дозволяє поєднати європейську регіональну підсистему з глобальною системою міжнародних відносин. Оскільки США на сьогодні – єдина наддержава, природно, що Вашингтон здійснює свій політичний, економічний, ідеологічний вплив як на рівні регіональних підсистем, так і у світі в цілому. США вигідна прив’язка Туреччини до Європейського Союзу, оскільки зі вступом союзниці до Співтовариства гарантуватиметься тривала економічна стабільність і демократичність держави.

У будь-якому регіональному об’єднанні постає питання лідерства. Маючи велику територію, людські ресурси, природні багатства, підтримку Сполучених Штатів і ключі від енергопостачання з Азії до Європи, а також контроль над Середземноморськими протоками, Туреччина може стати впливовою державою в ЄС і домінувати на Півдні Європи. Окрім цього, Туреччина як держава, наближена до США, певною мірою збільшить їхній вплив у регіоні. Зрозуміло, що на все це “стара Європа” дивиться з тривогою.

Коли ми говоримо про те, що основними причинами євроінтеграції Туреччини є економічні блага, то не помиляємось. Проте в останні роки певні групи в країні намагаються скористатися високими параметрами політичного життя в ЄС. Наприклад, національні меншини, які мешкають в Туреччині, відстоюють її вступ до Європейського Союзу, бо розвинута система захисту прав людини в Європі дозволить їм краще захищати власні права. Про-

ісламістські групи і партії, до яких належить і правляча Партія справедливості і розвитку, зможуть розширити місце релігії в суспільному і політичному житті держави, зважаючи на те, що світськість поки що залишається міцною опорою Турецької Республіки. Офіційна Анкара наголошує: вступ до Європейського Союзу важливий тому, що він дозволить Туреччині приєднатися до зони миру і процвітання. Майбутнє залучення Туреччини до розробки зовнішньополітичної стратегії ЄС не лише зміцнюватиме безпеку Турецької Республіки, але й слугуватиме доказом значущості цієї держави в Європі.

Отже, відносини Турецької Республіки з Європейським Союзом є значною складовою регіональної політики Анкари в Європі. Прагнення Туреччини забезпечити сталий економічний розвиток і політичну стабільність дотичні вимогам Брюсселю і побоюванням звичайних європейців. Туреччина залишається “чужою” для значної частини європейців – через суб’єктивні і об’єктивні фактори. Їй необхідно подолати бар’єр негативних стереотипів та страхів, які походять аж від того часу, коли 1453 р. турки захопили Константинополь Західноєвропейська і тюркська, або, в ширшому розумінні, ісламська, культури відмінні за цивілізаційним показником. Виникає правомірне питання: чи потрібна ЄС державачлен з численним населенням і мобільною робочою силою, яка спроможна ефективно конкурувати в галузі сільського господарства. Саме із бажанням стримати поступ євроінтеграції Туреччини пов’язана започаткована Францією ініціатива Середземного союзу, який певні сили намагаються подати у якості альтернативи вступу Турецької Республіки до ЄС. Така негативна тенденція може призвести до блокування переговорів між Анкарою та Брюсселем щодо інтеграції Туреччини до Євросоюзу. Натомість Туреччина має достатній потенціал для того, щоб у майбутньому грати помітну роль у ЄС і європейській регіональній підсистемі.

Армія на сьогодні залишається гарантом демократії і конституційності державного правління в Туреччині. Її позиції залишаються міцними в суспільстві і владних ешелонах. Оскільки в Туреччині чітко усвідомлюють свою вразливість через сусідство із зонами нестабільності (Близький Схід, Кавказ, Балкани), все, що стосується безпеки держави, виноситься на перше місце в зовнішньополітичній стратегії. У рамках Європейської регіональної підсистеми функціонують кілька інституцій, співробітництво

з якими може гарантувати Турецькій державі безпеку і захист у ворожому середовищі. Це НАТО, Європейська політика безпеки і оборони, що розробляється в ЄС, і Західноєвропейський Союз.

Вступу Туреччини до Північноатлантичного блоку передувало військово-політичне співробітництво зі Сполученими Штатами Америки. Після Другої світової війни СРСР взяв курс на зміцнення своїх позицій у Середземномор'ї та на Чорному морі. Ця політика набула форм висунення територіальних претензій Вірменської і Грузинської РСР до Туреччини та заяв про бажання перегляду режиму Проток. Натомість США ухвалили доктрину “стримування” комунізму, а точніше – намагань Радянського Союзу розширити сферу свого впливу. Складовою втілення доктрини “стримування” стала доктрина Трумена, названа так через звернення президента США Трумена до Конгресу 12 березня 1947 р. У ньому Трумен пообіцяв підтримку Сполучених Штатів усім народам, яким загрожує тоталітаризм. Згідно із законом США від 15 травня 1947 р. було укладено американо-турецьку угоду від 12 липня 1947 р., відповідно до якої Туреччина отримала фінансову допомогу, що була використана на військові цілі. Мета угоди полягала у зміцненні сил безпеки Туреччини для захисту свободи, незалежності і збереження економічної стабільності. Модернізація армії Туреччини проводилася за допомогою американських військових радників і завдяки поставкам зброї зі Сполучених Штатів. Створення потужної у військовому відношенні Туреччини в майбутньому значно полегшило її вступ до НАТО. До того ж, у рамках доктрини “стримування” і відповідно до укладеної 4 липня 1948 р. угоди, Туреччина увійшла до числа держав-реципієнтів економічної допомоги згідно з планом Маршала. Це дозволило Турецькій Республіці значно посилити свій економічний потенціал, розвинути промисловість, приватне підприємництво. Зазначимо, що США підтримували Туреччину, оскільки вона була важливим форпостом у справі захисту південно-європейських рубежів, а також країн Близького та Середнього Сходу від радянської експансії.

Туреччина приєдналася до Північноатлантичного договору 18 лютого 1952 р. На сьогодні принципи політики щодо НАТО викладені в “Білій книзі з оборони” Турецької Республіки. Членство Туреччини в НАТО є наріжним каменем її оборони і безпеки [Beuaz Kitap]. Анкара визнає, що НАТО перестало бути організацією, що

просто захищає території членів, і тепер “Альянс робить внесок у гарантування безпеки в Євроатлантичному регіоні”. Туреччина визнає і підтримує адаптаційний процес НАТО. Участь у миротворчих і гуманітарних акціях за межами блоку стала помітною складовою політики безпеки Турецької Республіки. Так, турецькі збройні сили долучились до повітряних операцій у Косовому і багатонаціональних миротворчих сил KFOR. Анкара вважає, що ніщо не може послабити роль НАТО або звузити повноваження цієї організації.

Останнє твердження, скоріше, стосується співвідношення повноважень НАТО і Європейського Союзу у сфері гарантування безпеки. Ідентичність європейської безпеки і оборони (ESDI) стала одним із вимірів процесу трансформації НАТО в рамках Брюссельського саміту НАТО 1994 р. Рішення про ESDI було ухвалено в 1996 р. на спільній міністерській зустрічі НАТО і Західноєвропейського Союзу. З іншого боку, держави-члени ЄС готували ініціативу “Європейська політика безпеки і оборони” (ESDP) – один із механізмів реалізації Спільної зовнішньої політики і політики безпеки. Через ці рішення виникло питання про те, яким чином держави, що не входять до ЄС, зокрема Туреччина, сприймуть нові повноваження Співтовариства. Так, у Стратегічній концепції НАТО 1999 р. зафіксовано, що ініціативу ESDP буде враховано в роботі НАТО, і всі європейські держави мають взяти участь у посиленні безпекового і оборонного вимірів ЄС на основі майбутніх угод із НАТО і ЄС. Коли ж у 2003 р. країни ЄС погодились утворити окремий військовий штаб, члени НАТО сприйняли це як загрозу солідарності всередині Альянсу.

Погляди Туреччини і ЄС з приводу участі в ESDP тих членів НАТО, які не входять до ЄС, розходяться. Туреччина побоюється, що може залишитися поза процесом прийняття рішень, які можуть стосуватися її власної безпеки. Планується, що сили кризового реагування ЄС будуть розміщені в сусідніх із Туреччиною регіонах, тому Анкара побоюється втратити контроль над своїм геополітичним полем. У ширшому розумінні мова йде про те, чи вважають Туреччину частиною Європи. Через свої побоювання Туреччина блокувала дозвіл країнам ЄС на доступ до фондів і потужностей НАТО. Проблема турецького вето була остаточно знята в грудні 2002 р. у Спільній декларації НАТО і ЄС.

У свою чергу, США занепокоєні напруженими відносинами Брюсселя і Анкари в тому, що стосується європейської оборони.

Саме цю лінію розлому Вашингтон вважає небезпечною для підтримання солідарності і єдності серед членів НАТО. США наполягають на тому, аби Туреччина разом з іншими членами Альянсу, які не входять до ЄС, набула спеціального статусу задля участі в безпекових ініціативах Співтовариства [Terzi 2004, 108]. Наразі ситуація залишається такою, що не задовольняє Туреччину. Так, якщо ЄС здійснює військову операцію у безпосередній близькості від території Туреччини без використання потужностей НАТО, Туреччина може залучитися до такої операції лише після запрошення від ЄС. Якщо Туреччина має таке запрошення або задіяна у військовій операції із залученням сил НАТО, вона може брати участь в ухваленні лише військових рішень, які стосуються виконання конкретного завдання, а не у вирішенні політичної або стратегічної сторони питання.

Фактично, через події, що відбуваються в архітектурі європейської безпеки, Туреччина потерпає від зменшення свого безпекового статусу. Турецька Республіка знаходиться в безпосередній близькості до Балканського і Середземноморського субрегіонів, Чорноморсько-Каспійського і Близькосхідного регіонів. Таким чином, Туреччина розташована в середині стратегічно важливої зони, де перетинаються інтереси не лише регіональних, а й позарегіональних гравців. Вони мають можливість заручитися підтримкою Туреччини в цих системах, але будь-які спроби зменшити вплив Анкари в її геополітичному полі призводять до деструктивної реакції останньої. Згадане вето Туреччини мало б сприяти тому, аби її голос у НАТО щодо кооперації з ЄС був почутий, але така деструктивна, по суті, поведінка Туреччини не могла тривати довго. Окрім цього, напередодні вирішення питання про початок переговорів про вступ Туреччини до Європейського Союзу, Анкара вирішила не загострювати зайвий раз стосунки з партнерами і продемонструвала свою здатність на компроміс. В обмін на турецьку поступку, на засіданні Європейської Ради в Копенгагені було погоджено, що члени ЄС, що не є учасниками програми “Партнерство заради миру”, тобто Кіпр і Мальта, не братимуть участі в операціях із використанням фондів НАТО. У декларації з ESDP від 16 грудня 2002 р. Європейський Союз пообіцяв якомога ширше залучати до своїх операцій ті держави НАТО, які не є членами ЄС.

У центрі занепокоєнь Туреччини, через викладену вище проблему, перебуває нез’ясоване до кінця питання про природу Єв-

ропейської політики безпеки і оборони. Анкара проти того, щоб ESDP жорстко протиставляла себе НАТО. Це може статися, якщо ESDP сприйматиметься суто в контексті подальшої інституціалізації Європейського Союзу, а його метою стане вирішення власними силами безпекових питань, які стосуються лише членів ЄС.

Спробою покласти край побоюванням Турецької Республіки залишитись осторонь процесів, що визначають стан безпеки в регіоні, став пакет документів, прийнятих 2001 р. в Анкарі. Перший розділ цього пакету, у якому викладено зобов'язання не використовувати ESDP будь-яким чином проти держав-союзників, для Туреччини був найбільш визначальним. Розділ, присвячений способу, в який не-члени ЄС, але союзники цієї організації, можуть долучитися до операцій ЄС, передбачає запрошення Радою таких союзників до участі в автономних операціях ЄС. Визначено, що міркування союзників щодо забезпечення власної безпеки будуть враховані. Причому, якщо операція ЄС плануватиметься в безпосередній географічній близькості від союзника, не члена ЄС, з ним проводитимуться консультації, на основі яких буде вирішено питання про його участь в операції. У 2002 р. згадані документи були остаточно погоджені Главами держав і урядів держав-членів ЄС і отримали назву Ніццька імплементаційна угода. Спільна декларація ЄС–НАТО про початок партнерства, ухвалена 16 грудня 2002 р., максимально відповідала вимогам Анкари.

Третім компонентом політики Туреччини в галузі безпеки в означеному регіоні є Західноєвропейський Союз, заснований 17 березня 1948 р. Брюссельським договором. Із завершенням холодної війни ЗЄС, водночас встановивши зв'язки з НАТО, став безпековою складовою Європейського Союзу. ЄС взяв курс на всеохоплююче членство європейських держав, що дозволило Туреччині, не входячи до ЄС, стати асоційованим членом ЗЄС у 1992 р. Підкреслимо, що Турецька Республіка подала заявку на вступ до ЗЄС ще в 1988 р., через рік після заявки на вступ до ЄС, ідучи в руслі єдиної проєвропейської політики. Туреччина має право брати повноцінну участь у засіданнях Ради ЗЄС, робочих груп і допоміжних органів, у плануванні, деяких військових операціях тощо. Фактично, Туреччина має статус, максимально наближений до реального членства.

Отже, Турецька Республіка надає першочергового значення обстоюванню національної і регіональної (європейської)

безпеки. Для цього вона прагне використати можливості різноманітних регіональних організацій. Якщо у роки холодної війни Північноатлантичний блок був основним інструментом для цього, то в постбіполярний час функції підтримання регіональної безпеки і стабільності притаманні й іншим структурам. Анкара не хоче залишитися поза процесом прийняття рішень у тих європейських структурах, членом яких вона не є, що спричиняє певну конфліктність між Туреччиною і цими організаціями.

Євроінтеграційне майбутнє та авторитет Турецької держави в НАТО залежать і від того, яку стратегію обере Анкара у стосунках із Вірменією та Грецією. Керівництво Турецької Республіки демонструє прагнення подолати напруження у відносинах із сусідами, проте на реальне зближення впливає низка інших факторів: принципова позиція правих сил як у Туреччині, так і за її кордонами; традиції тюркської єдності та загальна геополітична ситуація в регіоні.

У підсумку зазначимо, що з XV століття Турецька держава почала відігравати помітну роль в історії Європи. На сьогодні очікування Турецької Республіки щодо забезпечення своєї національної безпеки і економічного процвітання безпосередньо пов'язані з європейською регіональною політикою. Водночас, європейська ідентичність Туреччини піддається сумнівам. На думку європейських функціонерів нестабільність турецької економіки, проблеми із захистом прав людини і національних меншин у Туреччині заважають приєднанню Турецької Республіки до Європейського Союзу. Досить поширеним залишається погляд на ісламську культуру як ворожу християнській Європі. Насправді ж, секуляризована Туреччина має достатньо можливостей для того, аби в майбутньому конкурувати з традиційними “двигунами” Європейського Союзу. Що стосується сфери безпеки, то Анкара є послідовним членом НАТО і розглядає його як важливий механізм гарантування національної і регіональної безпеки. Проте той факт, що НАТО більше не є єдиною безпековою організацією на теренах Європи, примушує Турецьку Республіку шукати додаткові формати співробітництва з європейськими ініціативами у сфері безпеки. Протистояння Брюсселя й Анкари призводить до посилення позицій США в Європі, заважає реалізації окремих проектів ЄС у царині безпеки, оскільки Вашингтон вимушений захищати свою союзницю і впливати на європейські структури в такий спосіб, аби

інтеграція Туреччини до них набула більш конкретних рис. Утім, безпекова політика у цьому випадку також пов'язана з бажанням Туреччини підтвердити свою європейську ідентичність.

ЛІТЕРАТУРА

Турция между Европой и Азией. Итоги европеизации на исходе XXI века. Москва, 2001.

Beyaz Kitap. Genel Plan ve Prencipler Dairesi Başkanlığı. (<http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKitap.htm#WHITE%20PAPER>).

Larrabee, F. Stephen. **Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty.** RAND, Santa Monica, 2003.

Terzi Ö. Evolving European Security Capabilities and EU – Turkish Relations // **Perceptions – Journal of International Affairs**, 2004. Vol. IX, n. 1.

Turkey 2008 Progress Report. European Commission. Brussels, 2008.